УДК 37.013.44
https://doi.org/10.31548/philolog2020.03.023

ПРО ПІДХОДИ ДО ВІДБОРУ КОМПЕТЕНЦІЙ ФІЛОЛОГА

Б. І. РУБІНСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: Slavinabe@gmail.com
https://orcid.org/ 0000-0003-3839-7562

Анотація. *Стаття присвячена проблемі відбору змісту навчання студентів-філологів, а саме відбору компетенцій. Метою цієї статті є огляд різних визначень понять «філолог» і «компетенція» та пошук шляхів впливу на відбір змісту навчання філологів та формування їх методологічної компетентності. Проаналізовано визначення цих понять у перекладознавстві. Окремий акцент зроблено на місці фонетичної компетенції у класифікаціях. Вивчено труднощі під час навчання аудіювання та усного перекладу і зроблено висновок, що при цьому мають значення не тільки відібрані реальні ситуації та сфери для формування компетенції, що базуються на знаннях. Не менш важливою є інтуїція, яку треба розвивати. Сформувати методологічну компетентність можливо, якщо здійснити відбір не тільки сфер та ситуацій, які виникають у реальній практиці філологів, але й завдяки ситуаціям, в яких потрібно спиратись на інтуїцію. Отже, в практику відбору треба включити вимогу підбору педагогічних ситуацій для розвитку інтуїції. Це може стати одним із засобів впливу на покращання змісту навчання.*

Ключові слова: *відбір компетенцій, фонетична компетенція, вимога до відбору ситуацій, інтуїція, підхід.*

Актуальність. У сучасному світі відбуваються значні зміни у системі підготовки філолога. Усім дослідникам цього процесу зрозуміло, що це складний процес. Тому існують різноманітні підходи до вирішення цього питання. Дуже багато літератури в різних науках присвячено визначенню понять «компетенція» та «компетентність» та їх номенклатурі, огляд якої ми робили у наших статтях [8; 9]. Шляхи формування загальних і предметноспеціалізованих компетенцій і компетентностей майбутніх спеціалістів (комунікативної, інформаційної, соціокультурної, міжкультурної, громадянської, лексикографічної, читацької та інших) проаналізовано в дисертаціях М. Боліної, М. Вачевського, Д. Демченко, Л. Демчук, Ю. Ємельянова, О. Іскандерової, В. Кашницького, С. Козак, І. Мегалової, В. Охотнікова, О. Пахомової, О. Петрова, О. Прозорова, О. Семеног, А. Трофименко, О. Соловйова, О. Усик та багатьох інших науковців. Компетентнісна основа в сучасних умовах є базою для підготовки кваліфікованих фахівців різних царин, зокрема – у галузі підготовки спеціалістів філологічних спеціальностей. Але проблема відбору фонетичної компетенції філологів ще досі не вирішена. Передусім треба зрозуміти що ми розуміємо під поняттям «філолог». У сучасних словниках наведено різні визначення цього поняття. Це тому, що існують різні підходи до розуміння цього поняття і відповідно до відбору компетенцій філолога, що й обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для підготовки філологів є різні предмети, кожен з яких має своє розуміння поняття. Найбільш узагальнений підхід – філософський, підхід лінгвістичної філософії. Лінгвістична філософія аналізує звичайну повсякденну мову з метою виявлення філософських проблем і джерел їх виникнення в мовній практиці. Для неї лінгвіст – це філософ, який розглядає мовні вирази як засіб конструювання світу. Відповідно і філолог – це спеціаліст, який розглядає і вивчає мовні вирази як засіб конструювання мови. [13, с.338]. Друга важлива група предметів – це лінгвістичні. В тлумачному словнику української мови «Філолог – це фахівець з філології». Інше значення цього слова в розмовній мові «розм. Студент філологічного факультету у вищому навчальному закладі» [10, с. 594]. Аналогічне визначення знаходимо в Oxford Advanced Learner's Dictionary, а під філологією мають на увазі наукове вивчення розвитку мови або певної мови: «**philology** *noun*/fɪˈlɒlədʒi//fɪˈlɑːlədʒi/[uncountable] «the scientific study of the development of

© Б. І. Рубінська

language or of a particular language». Тобто тут підкреслюється, що це науковий вид діяльності, а отже філолог – це людина яка займається науковим вивченням мови. Частина цього слова **philo-** означає вподобання, а отже філолог – це людина, якій подобається бути фахівцем, який має компетенції філолога [5]. «Важливо відзначити, що під "філологом" розуміють не просто випускника відповідного факультету, а людину, що має здібності та інтерес до академічного дослідження літератури і мови. Таке уточнення обумовлене збільшеним відсотком випадкових людей на філологічних факультетах» [7]. В цьому визначенні підкреслюється важливість такої особистісної якості як здібності до академічного дослідження літератури і мови. Це професійно-орієнтований підхід, спрямований на визначення результату процесу навчання. Перелік таких якостей та їх номенклатура здійснюється у психолого-педагогічній літературі та інших науках. Наведемо приклад професійно-орієнтованого підходу до діяльності філолога, спеціаліста з англійської мови, в якому зазначено важливість фонетичних знань та вмінь. «Англійський філолог – це спеціаліст, який не лише досконало володіє іноземною мовою, граматикою та стилістикою використання, а й знає культуру, усне мовлення та літературну творчість. Для англійського філолога важливо мати гарну вимову, досконало знати іноземну мову. Такий спеціаліст багато часу проводить за перекладами, тому важливими якостями є хороша пам'ять, вміння зосереджуватись та правильно планувати свій час» [14]. В цьому визначенні перелічено коротко компетенції та особистісні здібності філолога. Останнім часом до проблеми компетенції і компетентності звернулись і у перекладознавстві.

Мета цієї статті − огляд різних визначень цих понять та пошук шляхів впливу на відбір змісту навчання філологів та формування їх методологічної компетентності.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, аналіз, синтез.

Результати. Поняття «компетенція перекладача» визначив Кузенко Г. М. як оволодіння системою базових знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення перекладу. Вона складається з іншомовної комунікативної компетенції, фахової компетенції та загальної компетенції та надає перекладачеві можливість ефективно здійснювати міжмовну, міжкультурну, міжособистісну професійну комунікацію [4]. До іншомовної віднесено мовленнєву, мовну, соціокультурну, соціолінгвістичну, стратегічну, дискурсивну, соціальну. Фахова компетенція складається з філологічної, індивідуально-психологічної та перекладацької, а загальна – це інструментальна, міжособистісна та системна компетенції. Він також зазначає ряд якостей перекладача, а саме кмітливість. Під кмітливістю розуміють креативність – здатність до нестандартного мислення й знаходження нестандартних рішень у конкретній ситуації (у нашому випадку це пошук необхідної інформації, лексичних відповідників, значень термінів, вирішення нестандартних перекладацьких проблем), продуктивну оригінальність мислення, яка спирається на інтуїцію та сприяє свідомому формуванню перекладацької компетентності» [4, с. 171]. Ця класифікація потребує уточнення. Згідно цієї класифікації фонетичну компетенцію можна віднести як до іншомовної мовної та мовленнєвої, так і до філологічної компетенції.

На думку О. Чередниченко, яка докладно описала компетенції магістра-перекладача, критеріями перекладацької компетенції є функції, які виконує переклад у сучасному світі [15, с.18-20]. Серед них розрізняють: комунікативну, інформативну, текстоутворюючу, стилістичну, захисну. Відповідно перекладацька компетенція прямо залежить від обізнаності у рідній культурі та ступеня прилучення (акультурації) до іншомовної культури. Першою з компетенцій є здатність ідентифікувати власні назви, слова реалії та особливі соціально-марковані образи. Інша компетенція стосується порівняльно-типологічного знання двох культур. Наступна компетенція пов'язана з володінням прийомами перекладу, такими як трансформація, уміння застосовувати різні способи переформулювання речень. Окремо виділяють мовну компетенцію, яка забезпечує еквівалентність перекладу на двох рівнях: системному і текстовому. Згідно з цим дослідженням здійснення комунікативної функції неможливо без мовної фонетичної компетенції, але немає уточненого визначення поняття. Виокремлюють також преференційну та технічну компетенції. Крім того описано компетенцію усного перекладу, яка вимагає відповідних знань у галузі психології та етики усного спілкування. Називається фонетична компетенція у плані аудіювання та вимовляння як у рідній, так і іноземній мові безвідносно до стилю

(зокрема і фоностилю) та соціолінгвістичних особливостей мовлення. У писемному мовленні та читанні вважається за необхідне застосування техніки швидкочитання і швидкозапису. Цей підхід можна визначити як системний.

Комунікативний підхід до відбору компетенцій перекладача передбачає відбір сфер та ситуацій спілкування, в яких діє перекладач. Спробу розробити базовий перелік сфер та ситуацій професійного спілкування здійснено Теляшенко В. Л. [12, с.254-257]. Перелічено сфери соціалізації, зустрічей, презентації, телефонування, переговорів, читання спеціальної літератури, написання науково-ділових паперів. У цьому дослідженні застосовано комунікативний підхід до відбору сфер та ситуацій лише на вищому рівні спілкування.

Перелік компетенцій перекладача також розглянуто С. В. Барановою [11]. «Окремо взятий акт перекладу завжди не позбавлений суб'єктивно-індивідуальних рис і є частковим випадком реалізації перекладацької компетенції (сюди входять володіння мовами, творчі здібності, обсяг соціокультурологічної обізнаності)» [11, с.75]. **«**Перекладацька компетентність – це лінгвістична, семантична, інтерпретативна, текстова, міжкультурна компетентність». В цьому переліку до відбору додано соціолінгвістичний компонент, який належить до лінгвістичного аспекту соціокультурної компетенції. Потребує уточнення поняття лінгвістичної компетентності, фонетичної компетенції з точки зору окремих актів мовлення та мовленнєвої діяльності. Цей підхід можна охарактеризувати як діяльнісний.

На наш погляд, потрібне подальше уточнення поняття фонетична компетенція з точки зору синергетичного підходу. Під фонетичною компетенцією розуміємо здатність індивіда на основі фонетичних знань, слуховимовних та інтонаційних навичок, адекватно розпізнавати на слух автентичне мовлення, розуміючи лакуни та шляхи їх подолання різними потрібними методами перекладу, та коректно оформлювати власне висловлювання, враховуючи вимовну норму іноземної мови, ситуацію спілкування, стиль (зокрема і фоностиль) та соціолінгвістичні особливості мовлення, а також забезпечувати підтримку функціонування зазначених навичок на необхідному рівні та здійснювати постійний контроль процесу фонетичного оформлення мовлення.

Вивчивши дослідження багатьох вчених ми дійшли висновку, що багато у відборі залежить від обраного підходу, групи студентів (у нашому – дослідженні філологів) та інших факторів. Ми розглядаємо методологічну компетентність як складову професійної компетентності, невід'ємною частиною якої є фонетична компетенція. При компетентністно-орієнтованому підході суттю категорії вважається компетенція (комбінація вмінь, відношень та знання, зазначені в змісті програм), а отже ключові компетенції пов'язані з методологічною культурою студентів-філологів.

Як ми вже зазначали в попередніх дослідженнях, студенти-філологи, які вивчають переклад, схоплюють під час навчання перекладу основні елементи ситуації, ознайомлюються з системою мови, зокрема і фонетичною, у них формується здатність творчо застосовувати знання на практиці. При цьому вони покладаються як на логічне мислення і знання, так і на інтуїцію, яка передує когнітивній діяльності. Ми згодні з точкою зору Берка та Седлера-Сміта [2], чиї дослідження показали, що викладачів математики треба готувати так, щоб педагогічні вміння та компетенції формувались у ситуаціях, які передбачають розвиток інтуїції. Ми вважаємо, що це може стосуватись і студентів-філологів.

Отже, інтуїцію характеризують як діяльне, активне уявлення про співвідношення частини і цілого, явища і суті, предмету і фону. Суттю такого розуміння є діалектичний зв'язок цих моментів. Її також порівнюють із співвідношенням тону й обертонів у музиці. Особливо це стосується дослідження фонетичної підсистеми мови, її супрасегментної підсистеми, яка включає вивчення інтонації як складної єдності мелодики, наголосу, темпо-ритму, паузації та тембру. Обертони входять до структури якогось образу, хоча вони й перебувають на рівні несвідомого. «Відшукування основи факту або відношення факту до його основи, що стає зрештою суперечливістю самого факту, і є в процесуальному аспекті *інтуїтивним осягненням*. Коли факт, виходячи зі своєї основи, відображає себе в іншому спорідненому факті (а таким стає основа), вступає в дію механізм фантазії» [6, с.265]. Тому для відбору педагогічних ситуацій потрібно додавати такі, які б розвивали інтуїцію.

Спираючись на дослідження лакун під час сприйняття усного перекладу, з якими

стикаються перекладачі, ми зробили відбір ряду ситуацій для формування інтуїції студентів [9].

Висновки. Ми вивчили різні підходи до відбору компетенцій, зокрема і фонетичної, та їх можливі класифікації. Основними з них є системний, комунікативний та діяльнісний. Дослідження відбору фонетичної компетенції показало, що її відносять або до мовної або до мовленнєвої компетенції. Тому це питання потребує подальшого дослідження. Ми вважаємо, що таке визначення буде синергетичним і може бути застосовано у відборі змісту навчання філологів. Ми дослідили труднощі при аудіюванні та усному перекладі і дійшли висновку, що при цьому не тільки відібрані ситуації та сфери для формування компетенції, що базуються на знаннях, грають роль. Не менш важливою є інтуїція, яку треба розвивати. Сформувати методологічну компетентність можливо, якщо здійснити відбір не тільки сфер та ситуацій, які виникають у реальній практиці філологів, але й завдяки ситуаціям, в яких потрібно спиратись на інтуїцію. Отже, в практику відбору треба включити вимогу підбору педагогічних ситуацій для розвитку інтуїції. Це може стати одним з засобів впливу на покращання змісту навчання. В таких ситуаціях студенти-філологи розвивають творче методологічне мислення, яке допоможе їм вирішити низку перекладацьких проблем, що можуть виникнути. Вони мають покладатись одночасно як на логіку, так і на інтуїцію.

Список використаних джерел

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. [Електронний ресурс]. URL: http://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning 2018.pdf.

2. Burke, L. A., Sadler-Smith, E. Instructor intuition in the educational setting. Academy of Management Learning & Education. 2017. Vol. 5. Issue 2. P. 169-181.

3. Competency. [Електронний ресурс]. URL:https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competency_2019.pdf.

4.Кузенко Г. М. Перекладацькі функції та їхня роль у діяльності перекладача. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2016. С 84-86.

5. Oxford Advanced Learner's Dictionary. [Електронний ресурс]. URL: www.oxfordlearnersdictionaries.com

6. Основи Психології: підручник/за ред. О.В. Киричука, В. А. Роменця. К.: Либідь, 2006. С.265.

7. Проф.освіта [Електронний ресурс]. URL:http://prof.osvita.org.ua/uk/education/articles/39.html

8.Rubinska B. Changes in the Category “the Choice of Content of Philologists Training”. Development Trends in Pedagogical and Psychological Sciences: the Experience of Countries of Eastern Europe and Prospects of Ukraine. 2019. Latvia: BALTIJA PUBLISING. P. 209-227.

9. Rubinska B. Experiment with the situations for the development of intuition and its role in the formation of methodological competence of students-philologists. Scientific Letters of Academic Society of Michael Baludansky. April 2019 , Issue 2. P. 144-146.

10. Словник української мови: в 11 томах. [Текст] Том 10. К.: Наукова думка, 1979. С. 594.

11. Спецрозділи перекладу: конспект лекцій. під ред. С. В. Баранової. Суми: Сумський державний університет, 2012. 86 с.

12.Теляшенко В. Л. Визначення базових сфер та ситуацій професійного спілкування. Вісник ХНУ. 2007. Вип. 772. С. 254-257.

13. Філософський енциклопедичний словник НАН України [Текст]. К.: Абрис, 2002. С.33.

14. Філолог: [Електронний ресурс]. URL: https://kudapostupat.ua/profesiia-filoloh

15. Чередниченко О. І. Складові професійної компетенції перекладача: рівень магістра. Вісник ХНУ. 2007. Вип. 772. С.18-20.

References

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL:ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendationkeycompetences-lifelonglearning 2018.pdf

2.Burke L. A., and Sadler-Smith E. (2006). Instructor intuition in the educational setting. Academy of Management Learning & Education, 5 (2), 169-181.

3.Competency.URL:https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competency.pdf.

4. Kuzenko, H. M. (2016). Perekladatski funktsii ta yikhnia rol u diialnosti perekladacha [Translation functions and their role in

translator's activities]. Naukovyi visnyk Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Filolohichni nauky (movoznavstvo),6, 84-86.

5. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Available at: www.oxfordlearnersdictionaries.pdf.

6. Kyrychuk, O.V., Romenets, V.A. (2006). Osnovy Psykholohii: pidruchnyk [Basics in Psychology:a textbook]. Kyiv, 265.

7. Prof. osvita. URL: http://prof.osvita. org.ua/uk/education/articles/39.html.

8. Rubinska, B. I. (2018). Changes in the Category "the Choice of Content of Philologists Training". Development Trends in Pedagogical and Psychological Sciences: the Experience of Countries of Eastern Europe and Prospects of Ukraine. Riga: Latvia BALTIJA PUBLISING, 209-227.

9. Rubinska, B. I. (2019). Experiment with the situations for the development of intuition and its role in the formation of methodological competence of students-philologists. Scientific Letters of Academic Society of Michael Baludansky, 2, 144-146.

10. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh (1979). [The Ukrainian Language Dictionary]. Kyiv, Vol.10, 594.

11. Baranova, S. V. (2012). Spetsrozdily perekladu: konspekt lektsii. [Specialized parts of Translation: lecture notes]. Sumskyi derzhavnyi universytet, 86.

12. Teliashenko, V. L. (2007). Vyznachennia bazovykh sfer ta sytuatsii profesiinoho spilkuvannia [The Definition of Basic Spheres and Situations in Professional Communication]. Visnyk KhNU, 772, 254-257.

13. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk (2002). [The Philosophic Encyclopedic Dictionary]. Kyiv, NAN Ukrainy, instytut filosofii im.H.Skovorody, 33.

14. Philologist. Available at: https://kudapostupat.ua/profesiia-filoloh/pdf.

15.Cherednychenko, O. I. (2007). Skladovi profesiinoi kompetentsii perekladacha: riven mahistra [Components of a professional competence of a translator: master's level].Visnyk KhNU,772, 18-20.

ON APPROACHES TO THE CHOICE OF PHILOLOGISTS COMPETENCE

B. I. Rubinska

Abstract. Introduction. *In modern researches a lot of attention is paid to the improvement of content of teaching. But there is still no common view of the notion and ways of doing it. A lot of researches in different sciences are devoted to the definitions of notions "competence" and "competency" and their nomenclature. Ways of forming general and subject specific competences and competencies of future specialists (communicative, informational, sociocultural, intercultural, social, lexicographic, readers and others) are analyzed in thesis by M. Bolina, M. Vachevsky, D. Demchenko, L. Demchuk, Yu. Yemelyanova, O. Iskanderova, V. Kashnytsky, S. Kozak, I.Megalova, V.Ohotnikova, O.Pahomova, O.Petrova, O.Prozorova, O.Semenog, A. Trofymenko, Ye.Solovyov, O.Usyk and many other. Competency basis in modern conditions is considered to be the main factor in training specialists in different spheres, in particular philologists. But the problem of the choice of phonetic competence is still not solved. In our opinion much depends on who we teach and the approach we choose. We have first considered the notion "philologist" in different sciences such as Philosophy, Linguistics, Education and different approaches to the choice of such component as competence and competency in Translation science. We have mostly focused on researches in Translation theory as other sciences have been previously analyzed in our articles.* ***The aim*** *of this article is the description of different approaches to these notions and finding ways of influence on the choice of content of teaching philologists and the formation of their methodological competence.*

Results. *We have come to the conclusion that the main approaches are systemic, communicative and activity. Depending on this the scientists choose competence and competency. There is still no common view on these notions and the understanding of phonetic competency. Some scientists refer it to language competence (the level of phonetic subsystem of the language), other - to communicative or both. We can call our approach to the definition synergetic, but it still needs more research.*

We consider methodological competence as one of the components of professional competence, one of the integral parts of which is phonetic competence. One of the ways to improve the choice of the content of teaching is the study of creative activity. From this point of view intuition is characterized as activity, active imagination of correlation between whole and part, phenomenon and essence, subject and background. The essence of such understanding is the dialectical connection of such moments. It is also compared with correlation of obertones in music. It is especially concerned with the research of phonetic subsystem of the language and its suprasegmental subsystem, which includes the study of

© Б. І. Рубінська

intonation as a complex unity of melody, stress, tempo-rhythm, pausation and timber. Obertones are included into the structure of some image, though they still remain on the level of unconscious. Students-philologists that study Translation during the process of studying catch the main elements of situation, get acquainted with the language system and subsystems (including phonetic), thus developing the ability to creatively use them in the process of translation. During it they rely both on logical thinking and intuition, which comes first.

Conclusion. *So we have come to the conclusion that it is necessary to add the choice of situations that form intuition to form phonetic competence. We have worked out some methods of developing philologists' intuition in our practical work and described them in our previous article.*

Keywords: *approach, choice of competencies, phonetic competence, demand to the choice of situations, intuition.*

© Б. І. Рубінська